

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ПРІОРИТЕТИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ
ПЕРЕТВОРЕНЬ»

Студентки 2 курсу, 5-м групи, спеціальності
072

«Фінанси, банківська справа
та страхування»
спеціалізації «Публічні фінанси»

Списовської
Яни Миколаївни

Науковий керівник д.е.н.,
професор

Макогон
Валентина Дмитрівна

Гарант освітньої програми д.е.н.,
професор

Макогон
Валентина Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів, д.е.н.,
професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов
Ігор Якович

Київ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ	6
1.1. Сутність бюджетної політики як інструменту економічного зростання	
1.2. Пріоритети бюджетної політики у зарубіжних країнах	11
	15
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	
2.1. Роль бюджетної політики у в системі державного регулювання економіки	15
2.2. Оцінка дохідної та видаткової частини Державного бюджету 23 України	
	36
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ	
3.1. Пріоритетні завдання бюджетної політики	36
3.2. Формування бюджетної політики в контексті європейської інтеграції	40
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	59
ВСТУП	

Актуальність теми. У сучасних умовах сталого економічного зростання бюджетна політика є важливим чинником управлінського впливу інститутів виконавчої влади на сферу державних фінансів та бюджетних відносин як при розробці, так і при здійсненні стратегії і тактики регулювання економічної та соціальної сфери й інших підсистем суспільного розвитку шляхом формування, розподілу і перерозподілу державних коштів. Бюджетна політика

є вагомим елементом впливу на різні суспільні процеси та дієвим інструментом управління інноваційним розвитком країни. Тому сьогодні досить актуальним питанням для економічних досліджень є науково обґрунтований аналіз сутності бюджетної політики і визначення її концептуальних засад.

Теоретико-методологічні основи бюджетної політики висвітлені в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців. Важливу роль у дослідженні бюджетної політики як суспільно-економічної категорії, визначенні її видів, принципів і методів практичної реалізації відіграли такі вчені, як:

С. О. Булгакова, О. Д. Василик, В. Г. Дем'янишин, Т. М. Ковальова, Д. Л. Комягін, Т. Ф. Куценко, Л. В. Лисяк, І. О. Луніна, В. Д. Макогон, В. М. Опарін, І. Я. Чугунов, С. І. Юрій, Ф. О. Ярошенко та ін. Але в сучасній економічній науці у визначенні поняття «бюджетна політика», класифікації елементного складу, теоретичному обґрунтуванні специфіки і напрямів її реалізації немає однозначності, тому багато питань є відкритими та дискусійними. Зазначене свідчить про актуальність даного дослідження.

Метою дослідження є розкриття сутності та ролі бюджетної політики як інструменту економічного зростання, визначення напрямів підвищення її ефективності в умовах економічних перетворень.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити економічну сутність бюджетної політики;
- узагальнити досвід формування бюджетної політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою;
- визначити особливості розвитку бюджетної системи України;
- здійснити аналіз динаміки та структури дохідної та видаткової частини державного бюджету;

- обґрунтувати напрями реформування бюджетної системи України;
- визначити пріоритетні напрями бюджетної політики в умовах інституційних перетворень.

Об'єктом дослідження є бюджетна політика економічного зростання.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування та реалізації бюджетної політики в умовах економічних перетворень.

Методи дослідження. Системний та структурний методи використано при розкритті сутності бюджетної політики як економічної категорії. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено досвід розвитку системи бюджетного регулювання у країнах з розвинутою економікою. На основі системного підходу, синтезу, наукового абстрагування обґрунтовані напрями бюджетної політики України.

Інформаційну базу дослідження становили нормативно-правове забезпечення формування та реалізації бюджетної політики та бюджетного регулювання, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та результати випускної кваліфікаційної роботи розкрито у статті опублікованій у збірнику наукових праць студентів Київського національного торговельно-економічного університету.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

удосконалено:

- підходи до розкриття сутності бюджетної політики в системі регулювання соціально-економічних процесів, яка полягає у застосуванні методів,

інструментів та важелів бюджетного механізму з врахуванням ступеня дієвості фінансово-бюджетного інструментарію;

- основні засади системи бюджетного регулювання з урахуванням пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку країни; *дістало подальшого розвитку*;
- узагальнення та систематизація досвіду формування та реалізації бюджетної політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою, що надасть можливість підвищити обґрунтованість системи державного регулювання соціально-економічних процесів.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, зазначено теоретичне та практичне значення дослідження. У першому розділі досліджено теоретикометодологічні засади формування бюджетної політики, розкрито сутність бюджетної політики та функції бюджету, узагальнено досвід розвитку системи бюджетного регулювання у країнах з розвинутою економікою. У другому розділі розкрито процес розвитку бюджетної системи, проаналізована динаміка та структура дохідної та видаткової частин Державного бюджету України. У третьому розділі визначені напрями реформування бюджетної системи та обґрунтовані пріоритетні напрями бюджетної політики в умовах трансформаційних перетворень. У висновках наведено теоретичне узагальнення матеріалу, представленого в дослідженні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Сутність бюджетної політики як інструменту економічного зростання

Як економічна категорія бюджет являє собою економічні відносини між державою, з одного боку, і юридичними та фізичними особами, з іншого боку, з приводу розподілу і перерозподілу ВВП (частково і національного багатства) з метою формування і використання бюджетного фонду, призначеного для забезпечення виконання державою її функцій. Фінансові відносини, які складаються у держави з юридичними і фізичними особами називаються бюджетними. Централізація частини ВВП у бюджеті є платою суспільства за виконання державою її функцій, таких як управління суспільством, оборона країни, економічна і соціальна.

Акумуляція у бюджетній системі значних грошових фондів створює можливість для забезпечення рівномірного розвитку економіки і соціальної сфери на всій території країни через маневрування у розподілі коштів, нівелюючи наслідки нерівномірного розміщення продуктивних сил та соціальні наслідки розшарування громадян за їхніми матеріальними статками.

Зміст розподільної функції бюджету визначається процесами перерозподілу фінансових ресурсів між різними підрозділами суспільного виробництва. Бюджет в основному відображає вторинний перерозподіл, тобто після первинного розподілу валового внутрішнього продукту на основні його складові здійснюється вторинний перерозподіл за допомогою податків і надання за рахунок бюджету громадянам суспільних благ і послуг. До таких благ належать оборона країни, національна безпека й правопорядок, благоустрій, захист довкілля, освіта, охорона здоров'я, наука, культура тощо. Жодна інша ланка фінансової системи не здійснює такого різноманітного і багаторівневого перерозподілу коштів, як бюджет. Сфера дії розподільної функції бюджету визначається тим, що у відносини з бюджетом вступають майже всі учасники суспільного виробництва.

Контрольна функція дає змогу дізнатися, наскільки своєчасно і повно фінансові ресурси надходять у розпорядження держави, як фактично складаються пропорції в розподілі бюджетних коштів, чи ефективно вони

використовуються. Основу контрольної функції становить рух бюджетних ресурсів, який відображається у відповідних показниках бюджетних надходжень і видатків.

До бюджетних методів регулювання економічних і соціальних процесів відносять: податки, які впливають на розвиток виробництва товарів, попит на них та їх пропонування; бюджетне фінансування загальнодержавних програм, що забезпечують розширення виробництва й удосконалення його структури, розвиток соціальної сфери, соціальний захист громадян; фінансова підтримка окремих галузей і підприємств для вирівнювання економічних умов їх функціонування або прискореного розвитку (через субвенції, пільгові безпроцентні кредити та ін.); створення за рахунок бюджетних коштів спеціальних фондів, резервів для попередження диспропорцій у розвитку економіки.

Бюджетний механізм є активним інструментом реалізації бюджетної політики. Тому перехід на ринкові відносини, зміни, які відбуваються в пріоритетах бюджетної політики, потребують радикальних змін і в бюджетному механізмі.

Бюджетна політика є одним із напрямів фінансової політики, її невід'ємним компонентом, у якій відбиваються суспільні інтереси, реалізуються функції і завдання держави у сфері управління фінансами. У сучасній економічній літературі дефініція «бюджетна політика» ввібрала в себе сутнісний зміст, характеризується багатьма властивостями, інтегрує подвійне змістовне навантаження.

Вітчизняні та зарубіжні науковці висувають різні концептуальні визначення бюджетної політики. Інтерпретація змісту бюджетної політики О. Д. Василюком як сукупності заходів держави щодо організації та використання фінансів для забезпечення економічного і соціального розвитку стосується більше фінансової, ніж бюджетної політики, але зміст останньої розкривається через практичну діяльність держави. І. О. Плужніков визначає

бюджетну політику як сукупність пріоритетів (національних інтересів), наукових підходів і конкретних заходів щодо цілеспрямованої діяльності держави з регулювання бюджетного процесу та використання бюджетної системи для вирішення економічних і соціальних завдань країни. У такій інтерпретації бюджетна політика розглядається з позиції як соціальнополітичного, так і макроекономічного ефекту, але водночас тут ототожнюються поняття «пріоритети» і «національні інтереси».

Відповідно до підходу С. О. Булгакова, Н. В. Базанова, Л. В. Єрмошенко, Н. І. Сушко сутнісні аспекти бюджетної політики розглядаються як цілеспрямована діяльність держави щодо регулювання бюджетного процесу, управління бюджетним дефіцитом, а також використання бюджетної системи для реалізації завдань економічної політики у країні. Але, змістовно визначаючи позитивні аспекти пріоритетів бюджетної стратегії, автори не враховують вплив бюджетної політики на соціальний розвиток суспільства.

У зарубіжній науковій літературі бюджетна політика часто ототожнюється з фіскальною політикою, хоч законодавство багатьох країн розрізняє поняття «бюджет» і «казна». Західні економісти С. Фішер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензі фіскальну політику визначають як рішення, що ухвалюються державними структурами щодо доходів та витрат країни. А. Селіщев стверджує, що фіскальна (бюджетно-податкова) політика – це маніпулювання державними витратами і податками для досягнення певних економічних результатів. А. Казаков та Н. Мінаєва вважають, що фіскальна політика – це бюджетна політика, спрямована на зміни сукупного попиту шляхом зміни державних видатків і податків з метою підтримання ринкової рівноваги та стимулювання національної економіки. У словнику сучасної економічної теорії Макміллана зазначено, що бюджетна політика (або фіскальна) означає використання оподаткування і державних видатків для регулювання сукупного рівня економічної діяльності. А. Борисов наводить подібне, але модифіковане трактування бюджетної політики як політики

держави в галузі оподаткування та державних витрат, спрямованої по суті на підтримання високого рівня зайнятості, стабільної економіки, зростання ВВП. Таке ототожнення бюджетної політики з податково-бюджетною деякою мірою є звуженим, не конкретизує характерні ознаки й найважливіші параметри бюджетної політики як важливої складової економічної політики держави.

На думку В. Дем'янишина, бюджетна політика держави – це діяльність органів державної влади, державного управління та місцевого самоврядування з визначення стратегічної мети, напрямів, завдань і пріоритетів розвитку бюджетних відносин та засобів бюджетної тактики для їх досягнення і застосування. Така теоретична концепція конкретизує бюджетну доктрину як вихідний критерій і головний вектор фінансування пріоритетів та проектів інноваційного спрямування.

Т. Ф. Куценко бюджетно-податкову політику визначає як політику формування та регулювання державного бюджету країни; реалізацію заходів уряду, спрямованих на упорядкування державних видатків, системи оподаткування з метою впливу на економічний розвиток суспільства. Подане визначення є дискусійним, оскільки державні доходи і видатки за своїм змістом є значно ширшими поняттями, ніж доходи та видатки бюджету.

Аргументованим є також підхід Т. М. Ковальнової до характеристики бюджетної політики як до організаційно-фінансової категорії, що розкриває її сутність як науки та управлінської діяльності. Така точка зору заслуговує на увагу, позаяк у сучасних умовах трансформації економіки бюджетна політика повинна формуватись і реалізуватись на наукових засадах.

І. Я. Чугунов зазначає, що бюджетна політика передбачає визначення цілей та завдань у галузі фінансів, розробку механізму мобілізації коштів до бюджету, вибір напрямів використання грошових засобів, управління фінансами у бюджетній сфері, регулювання економічних і соціальних процесів за допомогою фінансово-бюджетних інструментів. Таким чином, бюджетна

політика концептуально формує фінансові передумови й стимули реалізації економічної політики.

Вихідним критерієм, домінантою і головним вектором бюджетної політики є фінансово-економічна доктрина. Практична реалізація бюджетної політики полягає в сукупності заходів стратегічного та тактичного характеру, які здійснює держава через бюджетну систему. Бюджетна політика як суспільно-економічна категорія відбиває суспільно-економічні відносини між людьми у процесі розподілу і перерозподілу ВВП, вироблення та споживання суспільних благ і послуг, регулювання суспільних та економічних процесів. Бюджетна політика як комплексна, самостійна, суспільно-економічна категорія має певну структуру з такими елементами, як суб'єкт, об'єкт і розгалужені взаємозв'язки між ними. Об'єктами бюджетної політики виступають фінансові ресурси, бюджетні відносини, економічні та соціальні процеси, що відбуваються в різних сферах економіки. Складовими бюджетної політики є суб'єкти політики, об'єкти регуляторного впливу, інститути, інституційне середовище, структурно-функціональні елементи системи.

Суспільно-економічне призначення бюджетної політики найбільш повно розкривається у її класифікації на типи, види та форми реалізації на основі відповідних критеріїв. Враховуючи різні підходи до трактування сутності бюджетної політики та досягнення вітчизняної фінансової науки і практики, структуруючи бюджетну політику за функціональною ознакою, Ф. О. Ярошенко виділяє головні складові бюджетної політики: у сфері державних доходів; видатків; державного боргу; бюджетного регулювання; та міжбюджетних відносин.

Для досягнення цілей бюджетної політики держава використовує різні методи: аналізу ситуації (загальні, спеціальні, особливі); формування бюджетної політики (традиційні, запозичені, із незначним і тривалим лагом); реалізації бюджетної політики (регіональні, галузеві, прямі, непрямі); оцінки ефективності бюджетної політики (послідовні, періодичні, опосередковані,

безпосередні). Сучасний етап розвитку суспільства в результаті розгортання процесів глобалізації і трансформації вимагає формування бюджетної політики нової якості та ефективного механізму реалізації її стратегічних і тактичних цілей. Тому бюджетна політика повинна формуватися та втілюватися у життя на наукових засадах, відповідати соціально-економічній стратегії держави і національним інтересам суспільства.

Таким чином, бюджетна політика – це діяльність держави щодо використання бюджетних коштів для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку суспільства. Концептуальні засади побудови ефективної моделі бюджетної політики свідчать про різноплановість її видів, принципів і методів реалізації. Основою бюджетної політики є бюджетні відносини, які визначають її зміст та завдання. Домінантою, вихідним критерієм і головним вектором бюджетної політики є бюджетна доктрина. Бюджетна стратегія реалізується в діалектичній єдності із бюджетною тактикою.

1.2. Пріоритети бюджетної політики у зарубіжних країнах

Держава, використовуючи фінансові методи, має змогу суттєво впливати на основні економічні показники розвитку країни. Зокрема, збільшення обсягу державних капітальних вкладень сприяє підвищенню попиту, зростанню обсягів промислового виробництва, зниженню рівня безробіття, зростанню реального ВВП.

Державне регулювання економіки розвинутих країн стало необхідним та виправданим з огляду на певну недосконалість ринкових відносин. Держава відіграє в економіці багатопланову роль: стабілізація циклів економічної активності, закупівля товарів та послуг, регулювання процесу монополізації на ринку, реагування на зовнішній економічний вплив, створення необхідних умов для соціально справедливого розподілу доходу і забезпечення життєво

необхідними благами населення тощо. Держава впливає на виробництво, нагромадження, споживання та інші елементи процесу відтворення. Зокрема, збільшуючи обсяг капіталовкладень, держава сприяє підвищенню попиту, зростанню обсягів промислового виробництва, збільшенню інвестицій в економіку; фінансування інфраструктури зумовлює скорочення витрат виробництва підприємств, зростання їх прибутків [66].

Кейнсіанська теорія державних фінансів легалізувала бюджетні дефіцити для стимулювання економічного розвитку. Так, в умовах економічного спаду держава повинна скорочувати податкове навантаження на економіку та збільшувати видатки бюджету, допускаючи бюджетний дефіцит і таким чином посилюючи додатковий попит в економіці. При економічному зростанні бюджетне регулювання повинно стримувати попит шляхом підвищення податкового навантаження і обмеження видатків бюджету. Дефіцити бюджету могли зберігатися і при зростаючому виробництві для стимулювання економіки та досягнення найбільших темпів зростання. Проблемам накопичення державного боргу, зростаючої інфляції за умов постійного стимулювання відтворення через дефіцит бюджету в кейнсіанській теорії не приділялося достатньо уваги.

Криза державного регулювання ринкової економіки на основі кейнсіанського вчення, яка повною мірою проявилася в 1970-ті рр., привела до активних пошуків серед економістів ефективних методів оздоровлення економіки. З приходом до влади уряду М. Тетчер у Великобританії і адміністрації Р. Рейгана в США концепція системи державного регулювання економіки почала змінюватися.

Перетворення, що спостерігалися у фінансовій політиці країн з розвинутою ринковою економікою у 1980-ті рр., пов'язані з “новим явищем” в економічній науці – теорією “економіки пропозиції”. У самій назві теорії автори протиставляють її кейнсіанству, яке основну увагу приділяє регулюванню попиту.

Серед авторів теорії “економіки пропозиції”, які намагалися довести, що головною метою їх наукових пошуків є створення певної “нової економіки”, – Р. Хол, Г. Талок, Й. Броузон, М. Ротбот, А. Лаффер. Радник Президента США Р. Рейгана професор А. Лаффер був одним з основних стратегів втілення теорії “економіки пропозицій” у процес державного регулювання економіки.

Одним з основних постулатів зазначеної теорії було зменшення втручання держави в економічні процеси і стимулювання підприємництва. Особлива роль при цьому відводилася державним фінансам, зокрема, зменшенню податкового навантаження на економіку, обсягу державних видатків.

За допомогою “податкової кривої” професор А. Лаффер доводив, що збільшення податкового навантаження у певному економічному становищі може негативно впливати на формування дохідної частини бюджету, зменшення зазначеного навантаження одночасно або з лагом у часі – позитивно впливати на податкові надходження.

До сфери державних фінансів належить й інший важіль, за допомогою якого передбачалося впливати на економічні процеси – зменшення державних видатків. Заходи зі зниження рівня інфляції шляхом скорочення державних видатків поставили представників фінансової теорії “економіки пропозиції” перед проблемою стримування економічного зростання, оскільки заходи зі зменшення державних видатків призводять до спаду економічного розвитку. Однак представники зазначеної теорії сподівалися, що очікуване зростання виробництва, пов’язане зі зменшенням податкового навантаження на економіку, розв’яже проблему, а теорія “економіки пропозиції” шляхом одночасного скорочення податків і державних видатків мала вирішити головне завдання: зменшити державне втручання в економіку, уповільнити інфляцію і збільшити темпи економічного зростання.

У зарубіжних країнах певною мірою зазнали змін вагомості складові системи бюджетного регулювання, зокрема, обсяг і структура дохідної та видаткової частин бюджету. Зменшилася питома вага дохідної та видаткової частин бюджету у ВВП. При цьому мала місце тенденція до збільшення частки надходжень податку з фізичних осіб, податку на додану вартість, внесків на соціальне страхування у структурі дохідної частини бюджету, зменшення – надходжень податків з юридичних осіб, податків на майно, акцизних зборів відповідно; збільшення частки видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, освіту, охорону здоров'я, культуру і мистецтво, житлово-комунальне господарство, правоохоронну діяльність і забезпечення безпеки держави у структурі видаткової частини бюджету; зменшення – на державне управління, національну оборону, промисловість, сільське господарство, транспорт, зв'язок. Найбільшу питому вагу у дохідній частині бюджету мають надходження податку з фізичних осіб, внески на соціальне страхування, надходження податку на додану вартість, у видатковій частині бюджету – видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, освіту, охорону здоров'я.

Крім того, слід зазначити, що у США, Канаді, Німеччині, Великобританії, Австралії спостерігається позитивний вплив показника зміни питомої ваги видаткової частини зведеного бюджету у ВВП до попереднього року на показник приросту реального ВВП до попереднього року. Зокрема, у США при збільшенні показника зміни питомої ваги видаткової частини зведеного бюджету у ВВП до попереднього року на один відсотковий пункт відповідний показник приросту реального ВВП збільшується на 0,462 відсоткового пункту; в Канаді – на 0,399 відсоткового пункту та з лагом у один рік – на 0,454 відсоткового пункту відповідно; Німеччині – на 0,279 відсоткового пункту; Великобританії – на 0,794 відсоткового пункту; Австралії – з лагами у 4 та 5 років – на 0,864 та 1,253 відсоткового пункту відповідно.

РОЗДІЛ 2.

СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Роль бюджетної політики у в системі державного регулювання економіки

На сучасному етапі економічних перетворень, державне фінансове регулювання, в тому числі бюджетне регулювання обумовлює формування інституційних орієнтирів розвитку для економічних агентів. Реалізація бюджетних реформ потребує врахування інституційної інерції, що передбачає певний лаг у результативності здійснюваних трансформацій бюджетної політики, постійного посилення контролю за виконанням прийнятих рішень у даній сфері. З метою забезпечення сприятливих умов для розвитку економіки вагомими є забезпечення стабільності інститутів в їх інституціональному розвитку. Трансформація бюджетних інститутів є важливим етапом удосконалення та модернізації фінансової системи, що обумовлює перехід до її нового якісного рівня. Актуальними завданнями бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку є зниження ступеню нерівності, забезпечення надання якісного рівня суспільних послуг населенню, розвиток базових елементів інфраструктури.

Бюджетне регулювання як складова фінансової політики держави має бути спрямованою на створення умов для довгострокового економічного зростання. Разом з тим, в умовах зниження темпів економічного зростання, можливим є реалізація заходів стимулюючого характеру у сфері податкового та бюджетного регулювання з метою зменшення амплітуди економічного спаду. Ефективність даних заходів, в достатній мірі, залежить від їх цільового спрямування, рівня монополізації економіки та ступеню розвитку державних інститутів. За даними Світового банку Україна за показником ефективності органів державного управління посідає 132 місце із 186 країн, верховенства

права – 145 місце серед 214 країн, антикорупційного контролю 175 місце серед 211 країн світу. З огляду на зазначене, важливим та необхідним є суттєве удосконалення інституційного середовища економіки, забезпечення передумов для зростання рівня ефективності та прозорості функціонування органів державного управління.

Доцільним є здійснення аналізу структури видаткової частини зведеного бюджету в розрізі функціональної класифікації. Склад та обсяги бюджетних видатків корелюють з показниками макроекономічного розвитку країни, створюють відповідні умови для стимулювання виробництва, сприяють розвитку людського капіталу. Видатки бюджету є дієвим інструментом реалізації пріоритетів державної соціально-економічної політики. Німецький учений А. Вагнер був одним із перших економістів, який виявив позитивний взаємозв'язок між обсягом державних видатків та рівнем економічного зростання у країнах з розвинутою ринковою економікою. Він також дійшов висновку, що збільшення рівня державного сектору, пов'язано із зростанням потреби соціального захисту населення, розширенням функцій держави, розвитком науково-технічного прогресу, особливостями розвитку державного кредиту.

Визначено, що на рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту найбільше впливають наступні фактори: інституційна модель соціально-економічного розвитку, ступінь інтеграції економіки в світову, циклічна динаміка економіки, демографічна структура населення, якісний рівень бюджетних інститутів, ступінь децентралізації бюджетної системи. В країнах з трансформаційною економікою, до яких належить й Україна важливим є не математичне зниження значень частки перерозподілу ВВП через видаткову частину бюджету, а підвищення рівня результативності соціальних програм, оптимізація бюджетних повноважень між центральними та місцевими виконавчими органами влади, формування належного інституційного середовища, у якому зниження частки публічних фінансів призводило до

зростання питомої ваги приватного сектору в економіці. З огляду на зазначене, доцільним та необхідним є визначення найбільш оптимальної моделі перерозподілу ВВП через бюджетну систему, враховуючи потребу фінансування поточних видатків бюджету та видатків розвитку, які мають стимулювати внутрішній попит та економічне зростання в цілому.

Виходячи із проведеного аналізу структури видаткової частини бюджету за функціональною класифікацією можна дійти висновку, що пріоритетними напрями бюджетної політики країни на середньострокову перспективу з урахуванням поступового відновлення темпів економічного зростання мають стати посилення обороноздатності вітчизняної армії, посилення відкритості та публічності розміщення державних замовлень, оптимізація системи органів державного управління та об'єктів соціальної інфраструктури, зменшення боргового навантаження на бюджет шляхом реструктуризації боргу та активної співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, розвиток вторинного ринку державних облігацій, зменшення обсягу дотацій Пенсійному фонду та подальше реформування системи соціального захисту населення тощо.

Важливим та необхідним є аналіз динаміки та структури видатків зведеного бюджету на економічну діяльність з огляду на те, що держава шляхом застосування механізму бюджетного фінансування здійснює відповідний вплив на розвиток економіки, в тому числі у розрізі окремих галузей, сприяє структурним змінам національної економіки, визначає пріоритетні напрями розвитку та сприяє більш раціональному розміщенню виробничих та продуктивних сил. З початком переорієнтації національної економіки від командно-адміністративної моделі управління до ринкової частка видатків на економічну діяльність досить суттєво була зменшена, що пов'язано із змінами структури власності засобів виробництва, проведенням широкомасштабної приватизації об'єктів державної власності, трансформацією завдань бюджетної політики та частковою зміною підходів до

формування механізму бюджетного регулювання як вагомого інструменту стимулювання соціально-економічного розвитку суспільства.

З метою забезпечення досягнення цілей соціально-економічного розвитку, поставлених перед державою, що вимірюються відповідною сукупністю фінансово-економічних показників, шляхом розробки та реалізації дієвої бюджетної політики існує необхідність здійснення комплексного та періодичного аналізу взаємозв'язків складових системи бюджетного регулювання з макроекономічними показниками розвитку національної економіки. Оцінка ефективності впливу інструментів системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку дозволяє виявити дисбаланси між окремими складовими, певні недоліки в структурі механізму реалізації бюджетної та податкової систем, порушення основних принципів їх функціонування. В умовах трансформації економіки важливим є своєчасний на належний рівень реагування на порушення пропорцій в системі бюджетного регулювання, що надасть можливість підвищити дієвість реалізації бюджетної політики країни, посилити рівень ефективності перерозподілу фінансових ресурсів в державі через бюджетну систему. Підвищення якісного рівня планування та прогнозування бюджету сприятиме розвитку економіки та соціальної сфери, створенню належних умов для функціонування інноваційної та високотехнологічної складової економіки, прискореному розвитку людського капіталу.

Бюджет є вагомим інструментом регулювання соціального розвитку суспільства. За допомогою зміни розмірів таких базових показників як мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум у розрізі існуючих категорій населення, використання механізму єдиної тарифної сітки посадових окладів працівників бюджетної сфери та регулювання розміру окладу першого тарифного розряду здійснюється значний вплив на рівень доходів населення, матеріальний добробут громадян. З урахуванням існуючих фінансово-економічних можливостей держава постійно намагається збільшувати

соціальні стандарти життя, рівень матеріального забезпечення працівників бюджетної сфери та непрацевдатних категорій населення.

Формування державних соціальних стандартів здійснюється з метою визначення механізму реалізації соціальних прав та гарантій населенню; обґрунтування обсягів потреби видатків державного та місцевих бюджетів на соціальний захист та забезпечення, утримання та розвиток соціальної сфери; планування та прогнозування обсягу видатків державних цільових фондів соціального страхування; визначення основних пріоритетів державної соціальної політики та середньострокову перспективу. На основі встановлених державою соціальних стандартів здійснюється розрахунок основних соціальних гарантій – мінімального розміру заробітної плати та пенсії за віком, окладу першого тарифного розряду Єдиної тарифної сітки, розмірів державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат. Базовим державним соціальним стандартом у сфері доходів населення є прожитковий мінімум, який визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу та обраховується виходячи з вартості мінімальних наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, в тому числі окремо для основних соціальних і демографічних груп населення.

На етапі вдосконалення соціально-економічних відносин важливим є посилення наукової обґрунтованості процесу формування державних соціальних стандартів. Прожитковий мінімум має включати необхідний рівень споживання продовольчих товарів, медикаментів, побутових, комунальних та транспортних послуг з урахуванням демографічних категорій населення. Сучасний стан розрахунку прожиткового мінімуму актуалізує необхідність розширення переліку послуг, які потребують громадяни для підтримки необхідного рівня життєдіяльності та задоволення соціальних та культурних потреб. Важливим є забезпечення динамічності процесу формування соціальних стандартів, які б належним чином адаптувались до змін суспільного життя. Обґрунтовано доцільність поступового розширення

питомої ваги послуг у структурі витрат на товари і послуги споживчого кошика враховуючи зміни обсягів доходів на душу населення. Потребують перегляду та уточнення певні норми споживання товарів і послуг, що впливають на розмір прожиткового мінімуму, який має стати реальним відображенням обсягу фінансових ресурсів для забезпечення достатнього життєвого рівня людини. Крім того, у процесі формування соціальних стандартів слід враховувати регіональні особливості, які впливають на вартість послуг, що входять до розрахунку базового соціального стандарту.

Водночас, державні соціальні стандарти є вагомими показниками бюджету, які формують баланси та пропорції перерозподілу фінансових ресурсів через бюджетну систему, державні цільові фонди соціального страхування. Недостатній якісний рівень управлінських рішень у сфері фінансового забезпечення соціальних гарантій зумовлює розбалансування бюджету, порушення принципів економічної обґрунтованості та знижує результативність бюджетної політики у цілому. З 2005 року мінімальна пенсія за віком була встановлена на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, що в свою чергу, був вищим за розмір мінімальної заробітної плати. Реалізація зазначеного порушила страхові принципи формування системи пенсійного забезпечення, які були задекларовані при реалізації пенсійної реформи, вплинула суттєвим чином на збільшення обсягу дотацій пенсійному фонду. Натомість, мінімальна заробітна плата досягла рівня прожиткового мінімуму для працездатних осіб лише у 2010 році. Реалізація даних заходів знизилася можливість своєчасного удосконалення методики формування соціальних стандартів.

Актуальним та доцільним є посилення рівня обґрунтованості процесу бюджетного прогнозування, розвиток інституційних механізмів та інструментів бюджетного планування, підвищення дієвості системи моніторингу та управління соціально-економічними ризиками. Відсутність достатнього досвіду управління такими ризиками призвели до зміни підходу

щодо встановлення окладу першого тарифного розряду Єдиної тарифної сітки з проявом фінансово-економічної рецесії у 2008 році. Значення відношення приведенного показника до мінімальної заробітної плати поступово знизилось до рівня 0,7 у 2014 році, що зменшило диференціацію в оплаті праці працівників бюджетних установ. Державна політика повинна бути спрямованою на посилення продуктивності праці, сприяти збільшенню обсягів оплати праці в залежності від професійної кваліфікації особи.

Незважаючи на певні недоліки у реалізації соціально-економічної політики, протягом останнього десятиліття, прожитковий мінімум, у тому числі для різних соціальних і демографічних категорій громадян щорічно збільшувався.

При встановленні рівня мінімальної заробітної плати на рівні прожиткового мінімуму для працездатних осіб в обраний спосіб, державна політика не врахувала сучасних тенденцій регулювання мінімальної заробітної плати. Деякі країни із розвинутою економікою, встановлюють диференційований розмір заробітної плати з урахуванням віку працівника. Однією з найбільш вагомих проблем зайнятості є високий рівень безробіття серед молоді, тому з метою стимулювання зайнятості у сегменті людей віком до 21 року встановлюють понижуючі коефіцієнти мінімальної заробітної плати. В той же час, даний захід дозволяє студентам вищих навчальних закладів та іншим молодим людям здобувати досвід, що є необхідним критерієм для пошуку роботи у майбутньому.

Законом України «Про оплату праці» визначено, що мінімальна заробітна плата є встановленим розміром заробітної плати, нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, а також погодинну норму праці. Механізм формування мінімальної заробітної плати, у певній мірі, ґрунтується на принципах економічної ефективності та адаптивності враховуючи стан продуктивності праці, який є вагомим індикатором розвитку економіки. В свою чергу, законодавчо передбачено

використання механізму підвищення грошових доходів населення у разі настання «порогу індексації» з метою відшкодування впливу подорожчання споживчих товарів та послуг на купівельну спроможність населення.

Дефіцит бюджету є важливою складовою системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку країни, визначення пріоритетності бюджетної політики у сфері дефіциту бюджету значним чином впливає на темпи економічного зростання, стан бюджетної та боргової стійкості, результативність структурних перетворень в економіці та соціальній сфері. Від своєчасності та рівня обґрунтованості рішень щодо формування, фінансування та використання дефіциту бюджету залежить збалансованість державних фінансів та результативність бюджетної системи. В сучасних умовах, особливої значущості набуває питання використання коштів, залучених на фінансування бюджетного дефіциту. Слід зауважити, що при формуванні бюджетної політики в країнах із розвинутою економікою використовують так зване «золоте правило» державних фінансів, яке полягає у тому, що бюджет має бути збалансованим у межах ділового циклу. Використання бюджетного дефіциту можливе у випадку спрямування коштів, за рахунок яких він покривається на інвестиційні проекти – тобто у реальний сектор економіки. У іншому разі, як зазначає широкий ряд науковців, дефіцит бюджету становитиме проблему для майбутніх поколінь. Фінансування поточних видатків за рахунок збільшення обсягів державного боргу є неефективним та може тільки посилити дисбаланси економічної системи.

Таким чином, можна дійти висновку, що за рахунок використання дефіциту бюджету, а саме джерел його покриття в умовах кризових трансформацій економіки було профінансовано поточні видатки бюджету, що відповідає не у достатній мірі положенням теоретичних концептуальних засад, які визначають бюджетний дефіцит як ефективний інструмент бюджетної та фінансової політики країни. Водночас, в період економічного зростання обсяг капітальних видатків був вищим за відповідний показник дефіциту бюджету. На сучасному

етапі розвитку бюджетних процесів необхідним є переосмислення сутності дефіциту бюджету в процесі регулювання економіки та удосконалення механізму використання бюджетного дефіциту. Для підвищення ефективності управління дефіцитом бюджету доцільним є врахування результатів ретроспективного аналізу регулювання дефіциту, що надасть можливості усунути недоліки та упущення попереднього регулювання бюджетного дефіциту. Слід зауважити, що мінімізація розміру бюджетного дефіциту без врахування стану соціально-економічного розвитку може поглибити фінансово-економічні дисбаланси. Крім того, використання дефіциту бюджету як інструменту стимулювання економічного зростання без структурних економічних перетворень та розширення внутрішнього попиту зумовлює зниження ефективності видатків бюджету, профінансованих за рахунок державних запозичень та надходжень від приватизації об'єктів державної власності, що орієнтовані на економічне зростання.

2.2. Оцінка дохідної та видаткової частини Державного бюджету України

При розробці дохідної частини бюджету враховуються основні завдання бюджетної політики, а саме: збереження з урахуванням вимог податкового законодавства частки перерозподілу валового внутрішнього продукту через зведений бюджет на рівні не вищому, ніж враховано у Державному бюджеті України на попередній рік; адаптація податкового законодавства України до законодавства Європейського Союзу; підписання конвенцій про уникнення подвійного оподаткування з іншими державами; вжиття комплексу заходів щодо вдосконалення законодавства з питань митного контролю, митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі з метою недопущення ухилення від сплати митних платежів; удосконалення взаємодії

податкових та митних органів у частині поліпшення адміністрування платежів до бюджету та уникнення необґрунтованих втрат доходів бюджету; зменшення податкового навантаження на суб'єктів господарювання та удосконалення системи адміністрування податків, що сприятиме збільшенню обсягів власних коштів підприємств, які можуть бути спрямовані на інвестиційні цілі; детінізація економіки і доходів громадян, що забезпечить збільшення надходжень бюджетів та фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування без посилення фіскального навантаження; забезпечення належного контролю за правомірністю отримання податкових пільг суб'єктами господарювання та цільовим використанням таких пільг; своєчасне бюджетне відшкодування податку на додану вартість, у тому числі за рахунок автоматичного бюджетного відшкодування, згідно з вимогами Податкового кодексу України та недопущення виникнення заборгованості бюджету з відшкодування цього податку; посилення контролю за справлянням акцизного податку на спирт, лікєро-горілчану продукцію та тютюнові вироби, насамперед шляхом вжиття заходів щодо недопущення їх підпільного виробництва та контрабандного ввезення таких підакцизних товарів на територію України; інтенсифікація процесу стягнення податкового боргу.

Виконання дохідної частини бюджету на даний час здійснюється в умовах дії змін, внесених до податкового законодавства, спрямованих на покращання адміністрування платежів, створення більш рівних та справедливих умов оподаткування, а також підвищення наповнюваності бюджету.

У 2020 році доходи зведеного бюджету становили 1547 млрд грн та зросли порівняно з 2019 роком на 257 млрд грн, або на 19,9%. На обсяг фактичних доходів у 2019-2020 роках мали суттєвий вплив: надходження податку на прибуток підприємств до спеціального фонду у 2020 році становила 12,9 млрд грн, це разові надходження по взаємозалікам у ПЕК згідно

закону № 1006 від 17.11.2020, у 2019 році це джерело доходів відсутнє; сума надходжень дивідендів та частини чистого прибутку за 2020 рік становила 70,9 млрд грн (в тому числі дивіденди від НАК «Нафтогаз України» з урахуванням Стокгольмського суду – 39,6 млрд грн). За 2019 рік дане джерело доходів складало 46,4 млрд гривень; перерахування коштів

Національним банком України у 2020 році становило 42,7 млрд грн, за 2019 рік – 64,9 млрд гривень; надходження до спеціального фонду державного бюджету від розмитнення автомобілів на іноземній реєстрації за 2020 рік становили лише 1,4 млн грн проти 7,1 млрд грн за 2019 рік; надходження конфіскованих коштів та коштів, отриманих від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду за вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення у 2020 році практично відсутні, за 2019 рік такі надходження становили 1,6 млрд гривень.

Податкові надходження до зведеного бюджету за 2020 рік зросли на 6,2% р/р до 1136,7 млрд гривень. Поширення пандемії коронавірусу та обмеження, введені для боротьби з нею, визначають ситуацію на світових ринках та розвиток національної економіки і суттєво впливають на розмір і стабільність надходжень до бюджету, зокрема податкових.

Збільшення податкових надходжень передусім обумовлено прийняттям Закону України від 17.11.2020 № 1006-IX «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» (взаємозаліки між підприємствами ПЕК та сплата податкового боргу), відповідно до якого до спеціального фонду державного бюджету надійшло: рентної плати за користування надрами для видобування вуглеводнів у сумі 20,9 млрд грн; податку на прибуток підприємств – 12,9 млрд грн; податку на додану вартість – 8,8 млрд гривень.

Сума неподаткових надходжень за 2020 рік до зведеного бюджету склала 234 млрд гривень. Неподаткові надходження зросли на 21 млрд грн, або на 9,85% р/р: доходи від частини чистого прибутку та дивідендів за 2020 року

зросли більше ніж в 1,5 р/р, або на 24,5 млрд грн і становлять 70,9 млрд грн, в тому числі НАК «Нафтогаз України» сплатив 39,6 млрд грн та ПАТ КБ «Приватбанк» – 24,5 млрд грн, надходження від зазначених платників становлять 90,4% від загальної суми; власні надходження бюджетних установ зросли на 28,6% р/р, або на 18,2 млрд гривень; збори на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій (під час набуття права власності на легкові автомобілі, з операцій придбання нерухомого майна, з користування та надання послуг стільникового рухомого зв'язку, при поданні ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів на клеймування) зросли на 3,3% р/р, або на 0,3 млрд гривень. При цьому відбулося зменшення надходжень від Нацбанку, а саме сума коштів, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України «Про Національний банк України» зменшилися на 34,2 % р/р, або на 22,2 млрд гривень.

Ставки оподаткування податком на доходи фізичних осіб та військовим збором на 2020 рік не змінювалися і становлять відповідно 18% та 1,5%. У 2020 році надійшло ПДФО до зведеного бюджету на 19,6 млрд грн, або на 7,1% більше порівняно з 2019 роком. Зростання було сформоване у I кварталі 2020 року (+8,8 млрд грн, або 14,7%), у II кварталі 2020 року надходження зменшилися на 1,98 млрд грн, або на 2,9%, а починаючи з серпня 2020 року відбулось зростання за III квартал на 3,9 млрд грн, або на 5,6%, а у IV кварталі на 8,9 млрд грн, або на 11,6%, порівняно з 2019 роком.

Основними макропоказниками, які впливають на надходження ПДФО, є показники середньомісячної заробітної плати та чисельності штатних працівників. За підсумками I кварталу 2020 року ПДФО зростав відповідними темпами, як і середньомісячна заробітна плата, на 14,7% р/р та 14,3% р/р. Через карантинні обмеження, починаючи з березня 2020 року, частина підприємств зупинила/обмежила свою діяльність, відповідно зменшилася зайнятість та розміри заробітних плат, що в свою чергу впливає на збільшення кількості

податкових соціальних пільг та зменшення надходжень ПДФО. Слід зазначити, що на зростання надходжень ПДФО мали вплив також виплати доплат до заробітної плати медичним працівникам, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 № 623.

Таким чином, за підсумками 2020 року надходження ПДФО зросли лише на 7,1% при зростанні середньомісячної заробітної плати за 2020 рік до 2019 року на 9,9% р/р, із них у промисловості на 8,1% р/р. При цьому, за даними Держстату середньооблікова кількість штатних працівників за січень – листопад 2020 року знизилась на 1,4% порівняно з січнем – листопадом 2019 року. У 2020 році фактичні надходження ПДФО без врахування ПДФО, що справляється з відсотків за депозитами, та військового збору зросли на 7,4% (+18,2 млрд грн) до 2019 року. Зростання військового збору становило 6,7% (+1,5 млрд грн), а ПДФО, що справляється з відсотків за депозитами, знизилось на 1,3% (-0,1 млрд грн) порівняно з 2019 роком.

Надходження від податку на прибуток підприємств до зведеного бюджету за 2020 рік зросли на 1,2 млрд грн, або на 1% порівняно з 2019 роком. Ріст відбувся за рахунок разових надходжень до спеціального фонду в сумі 12,9 млрд грн по взаємозалікам у ПЕК згідно закону № 1006 від 17.11.2020. Через карантинні обмеження, починаючи з березня 2020 року, частина підприємств зупинила/обмежила свою діяльність, зменшилися фінансові результати до оподаткування та, відповідно, податок на прибуток підприємств. Надходження до загально фонду державного бюджету у 2020 році порівняно з 2019 роком зменшилися на 11,7 млрд гривень.

Впровадження країнами світу різних обмежень у зв'язку з проведенням санітарно-епідеміологічних заходів через виникнення та поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) спричинило зниження промислового виробництва та зменшення фінансового результату підприємств та, як наслідок, необхідність перегляду показників державного бюджету на 2020 рік. Зокрема, прогнозна сума надходжень податку на

прибуток підприємств на 2020 рік, яка врахована в зведеному бюджеті (з внесеними у квітні 2020 року змінами), становить 107,6 млрд грн, що менше фактичних надходжень 2019 року на 8,3%.

За 2020 рік фактична сума надходжень від податку на прибуток зросла на 1% р/р і становила 118,5 млрд гривень. Основним фактором більших обсягів сплати податку у 2020 році проти 2019 це разові платежі до спеціального фонду згідно закону № 1006 (взаємозалік у ПЕК) в сумі 12,9 млрд гривень. Запровадження карантинних обмежень, що негативно вплинуло на фінансові показники підприємств та відповідно на надходження загального фонду, що зменшилися за 2020 рік порівняно з 2019 роком на 11,7 млрд гривень.

У 2020 році НАК «Нафтогаз України» сплатив податку на прибуток до загального фонду за результатами Стокгольмського суду в сумі 8,8 млрд грн, у 2019 – 3,0 млрд грн, по взаємозаліку з ПАТ «Укрнафта» у 2020 році сплачено 6,4 млрд грн,. Надходження податку на прибуток підприємств, без урахування зазначених платежів від НАК «Нафтогаз України», зменшилися порівняно з 2019 роком на 11,0 млрд гривень. Відповідно по операціях взаємозаліку ПАТ «Укрнафта» у 2020 році сплачено до спеціального фонду держбюджету податок на прибуток в сумі 5,7 млрд гривень.

Станом на 1 січня 2020 року сума переплати з податку на прибуток підприємств становила 16,1 млрд гривень. Це на 13,2 млрд грн менше ніж на 1 квітня 2016 року (після подачі платниками річних декларацій за 2015 рік, протягом якого вони сплачували щомісячні авансові платежі). За результатами декларування за I-II квартал 2020 року, станом на 1 січня, переплата зменшилася на 4,0 млрд грн – з 20,1 млрд грн на початок року до 16,1 млрд гривень.

Обсяг надходжень від податку на додану вартість з урахуванням бюджетного відшкодування за 2020 рік збільшився на 3,5% порівняно з 2019 роком до 391,8 млрд гривень. Збільшення надходжень обумовлено: збільшенням фізичного обсягу роздрібного товарообороту підприємств

роздрібної торгівлі у порівнянних цінах за 11 місяців 2020 року: на 7,4% р/р; скороченням обсягів міжнародної торгівлі через пандемію коронавірусу у світі.

Приріст надходжень від ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) у 2020 році до 2019 року склав 8,3%, надходження податку на додану вартість з ввезених на територію України товарів порівняно з минулим роком зменшились на 5,4%, бюджетне відшкодування податку на додану вартість зменшилось на 5,8%.

У II півріччі 2020 року відбулось поступове відновлення економічної активності після послаблення карантинних обмежень, що діяли протягом березня – червня через пандемію коронавірусу. Стрімко зросла оптова торгівля на тлі поліпшення показників експорту. Зростання доходів населення, поліпшення споживчих настроїв та переорієнтація на внутрішній туризм на тлі збереження обмежень на закордонні подорожі підтримували роздрібну торгівлю. Якщо у січні – червні при збільшенні обсягів роздрібногo товарообороту у порівняльннх цінах на 3,7%, приріст надходжень податку становив 4,2%, то у 2020 році приріст надходжень податку склав 8,3% при збільшенні на 7,4% обсягів роздрібногo товарообороту за січень – листопад 2020 року.

Доходи державного бюджету від ПДВ з ввезених на територію України товарів зменшились за 2020 рік на 5,4%, при зменшенні обсягів імпорту товарів в гривневому еквіваленті на 21,0 р/р за січень - листопад 2020 року порівняно з відповідним періодом 2019 року. З 23 травня поточного року скасовано норму Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з ввезення на митну територію України сонячних панелей та вітрогенераторів за товарними підкатегоріями УКТ ЗЕД 8502 31 00 00, 8541 40 90 00, 8504 40 88 00, яка діяла протягом усього 2019 року. Обсяг сум ПДВ, заявлених до відшкодування з бюджету за 2020 року порівняно з 2019 роком зменшився на 10,8% при

зменшенні обсягів експорту товарів та послуг за 11 місяців 2020 року порівняно з відповідним періодом 2019 року на 6,2%.

Доходи державного бюджету від ПДВ з ввезених на територію України товарів у 2020 році при зниженні обсягів імпорту товарів у гривневому еквіваленті за 11 місяців до аналогічного періоду 2019 року на 16,4% та рості середнього обмінного курсу гривні до долара США за 2020 рік на 4,3%, зменшились на 5,4%. Питома вага надходжень податку на додану вартість з ввезених на територію України товарів у обсягах імпорту товарів за 11 місяців 2020 року склала 19,8%, що на 1,5 в.п. більше порівняно з часткою аналогічного періоду у 2019 році.

На зниження імпорту вплинуло тимчасове, з 17 березня 2020 року, запровадження звільнення від оподаткування ПДВ операцій з ввезення на митну територію України та/або операції з постачання на митній території України товарів (в тому числі лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання), необхідних для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19), спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, перелік яких визначено постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2020 року №224.

За 2020 рік надходження акцизного податку до зведеного бюджету становили 153,9 млрд грн, що на 16,8 млрд грн, або на 12,2% більше, ніж за попередній рік: надходження до державного бюджету зросли на 12,1% р/р, до 138,3 млрд грн; надходження до місцевих бюджетів збільшились на 13,4% р/р, до 15,6 млрд гривень.

З 1 січня 2020 року на 20% зросли специфічні ставки та мінімальне акцизне податкове зобов'язання з тютюнових виробів. Зокрема, специфічна ставка зросла з 756,0 до 907,2 грн за 1000 шт.

Решта ставок не змінювалася і становила, зокрема: лікєро-горілчані вироби – 126,96 грн за 1 л 100% спирту; пиво – 2,78 грн за 1 л; бензини – 213,5

євро за 1000 л; дизельне паливо – 139,5 євро за 1000 л; скраплений газ – 52,0 євро за 1000 л; електрична енергія – 3,2% від вартості реалізації.

У 2020 році зростання на 12,2% р/р надходжень акцизного податку до зведеного бюджету передусім пояснюється збільшенням специфічних ставок та мінімального акцизного податкового зобов'язання з тютюнових виробів. У 2020 році виконання затвердженого показника надходжень з акцизного податку до зведеного бюджету становило 106,6%, перевиконання на 9,6 млрд грн склалося за рахунок тютюнових виробів. У 2019 році надійшло 4,0 млрд грн акцизного податку від пільгового розмитнення транспортних засобів, що були ввезені на митну територію України та поміщені в митні режими транзиту або тимчасового ввезення у період з 1 січня 2015 року по 25 листопада 2018 року. Зазначені надходження зменшили зростання акцизного податку у 2020 році до 2019 року.

У 2019 році відповідно до Закону України від 08.11.2018 №2611 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування акцизним податком легкових транспортних засобів» акцизний податок, а також податок на додану вартість та ввізне мито, отримані при пільговому розмитненні транспортних засобів на іноземній реєстрації, зараховувались до спеціального фонду державного бюджету, з наступним їх спрямуванням на фінансове забезпечення виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, та дефіциту коштів Пенсійного фонду України.

У 2020 році збільшилась питома вага надходжень акцизного податку з тютюнових виробів – до 37,3% від сукупних надходжень акцизного податку до зведеного бюджету (у 2019 році – 33,8%). Зазначене обумовлено зростанням специфічних ставок та мінімального акцизного податкового зобов'язання. При цьому у 2020 році відбулося зменшення питомої ваги надходжень акцизного податку з електричної енергії – до 1,9% (у 2019 році – 3,7%), що пов'язано із запровадженням з 1 липня 2019 року нової моделі ринку електричної енергії відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії», що вплинуло

на визначення кола платників акцизного податку з електричної енергії та об'єктів оподаткування. Зокрема, з 1 липня 2019 року платниками податку є виробники електричної енергії, тоді як відповідно до статті 213 Податкового кодексу України не підлягають оподаткуванню акцизним податком операції з реалізації електричної енергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками та/або з відновлюваних джерел енергії.

Також у 2020 році відбулося зменшення питомої ваги надходжень акцизного податку з інших товарів – до 7,7% (у 2019 році – 9,4%), що пов'язано із значними надходженнями у 2019 році акцизного податку від пільгового розмитнення транспортних засобів на іноземній реєстрації. В той же час у 2020 році питома вага надходжень акцизного податку з пального майже не змінилася порівняно з попереднім роком (у 2019 році – 42,1%, у 2020 році – 42,5%). У 2020 році надходження до зведеного бюджету акцизного податку з пального склали 62,4 млрд грн та зросли на 7,4 млрд грн, або на 13,4% проти попереднього року.

У 2018, 2019 та 2020 роках ставки акцизного податку на пальне не змінювались і залишились на рівні 2017 року. У 2016 році ставки акцизного податку на пальне переведено в інші одиниці виміру (з євро за 1000 кг у євро за 1000 л) без збільшення податкового навантаження, а саме розмір ставки скориговано на коефіцієнт переведення кілограмів у літри. У 2014 році запроваджено замість чотирьох дві ставки акцизного податку на дизельне паливо, а у 2017 році замість двох єдину ставку. У 2020 році надходження акцизного податку з тютюнових виробів зросли на 24,0% до попереднього року та склали 54,7 млрд гривень.

З метою забезпечення належного соціального захисту кожного громадянина України у 2021 році прожитковий мінімум підвищуватиметься темпами, що на 2 відсоткових пункти перевищують показник прогнозного індексу споживчих цін на наступний рік і зросте на 9,3 % (грудень до грудня попереднього року).

Зростання розмірів прожиткового мінімуму відбуватиметься з 1 липня та 1 грудня відповідного року. Прожитковий мінімум становитиме у 2021 році на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі з 1 січня 2021 року – 2 189 грн, з 1 липня – 2 294 грн, з 1 грудня – 2 393 грн, а для основних соціальних і демографічних груп населення: дітей віком до 6 років: з 1 січня 2021 року – 1 921 грн, з 1 липня – 2 013 грн, з 1 грудня – 2 100 грн; дітей віком від 6 до 18 років: з 1 січня 2021 року – 2 395 грн, з 1 липня – 2 510 грн, з 1 грудня – 2 618 грн; працездатних осіб: з 1 січня 2021 року – 2 270 грн, з 1 липня – 2 379 грн, з 1 грудня – 2 481 грн; осіб, які втратили працездатність: з 1 січня 2021 року – 1 769 грн, з 1 липня – 1 854 грн, з 1 грудня – 1 934 гривні.

Враховуючи те, що прожитковий мінімум відповідно до Закону України "Про державні соціальні стандарти та державні гарантії" є базовим державним соціальним стандартом, на основі якого визначаються розміри основних державних соціальних гарантій, у 2021 році підвищуватимуться розміри державних допомог.

Для виплати деяких видів допомог, компенсацій, грошового забезпечення та оплати послуг окремим категоріям населення у проекті Державного бюджету України на 2021 рік передбачено 67 469,7 млн грн, що на 6 204,2 млн грн більше, ніж у 2020 році.

У проекті Державного бюджету України на 2021 рік на реалізацію програм та заходів соціального захисту передбачені видатки, серед яких: виплата пільг і житлових субсидій громадянам на оплату житловокомунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу у грошовій формі – 36 607,7 млн грн; надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житловокомунальних послуг, – 3 051,6 млн грн; соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи – 2 570,2 млн. грн, що на 592,5 млн грн більше,

ніж у 2020 році; щорічна разова грошова допомога ветеранам війни і жертвам нацистських переслідувань та соціальна допомога особам, які мають особливі та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною – 1 382,5 млн грн; довічні державні стипендії – 6,9 млн гривень.

Для здійснення заходів із психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, забезпечення санаторно-курортним лікуванням постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та виготовлення для них бланків посвідчень та нагрудних знаків, а також забезпечення підготовки збірної команди України та її участі в міжнародних спортивних змаганнях – Іграх нескорених на 2021 рік враховано 256,2 млн грн, що на 9,8 млн. грн більше, ніж у 2020 році.

У проекті Закону України "Про Державний бюджет України на 2021 рік" передбачаються видатки для забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей, у обсязі 615,9 млн грн на: виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для сімей осіб, визначених абзацами 5 - 8 пункту 1 статті 10 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", для осіб з інвалідністю I - II групи, яка настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, визначених пунктами 11 - 14 частини другої статті 7 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", та які потребують поліпшення житлових умов - 305,1 млн грн; виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для внутрішньо переміщених осіб, які захищали

незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів, та визнані особами з інвалідністю внаслідок війни III групи відповідно до пунктів 11-14 частини другої статті 7 або учасниками бойових дій відповідно до пунктів 19-20 частини першої статті 6 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", та які потребують поліпшення житлових умов - 248,4 млн грн; виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для сімей учасників бойових дій на території інших держав, визначених у абзаці першому пункту 1 статті 10 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", для осіб з інвалідністю I – II групи з числа учасників бойових дій на території інших держав, інвалідність яких настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, пов'язаних з перебуванням у цих державах, визначених пунктом 7 частини другої статті 7 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", та які потребують поліпшення житлових умов - 50 млн грн; виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для сімей осіб, визначених у абзаці чотирнадцятому пункту 1 статті 10 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", для осіб з інвалідністю I-II групи, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранень, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі у Революції Гідності, визначених пунктом 10 частини другої статті 7 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", та які потребують поліпшення житлових умов - 12,3 млн гривень.

РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

3.1. Пріоритетні завдання бюджетної політики

В умовах посилення впливу внутрішніх та зовнішніх викликів у фінансово-економічному середовищі держави зростає значення системи управління державними фінансами як фундаментальної складової для розвитку інших сфер реалізації державної політики.

Важливість подальшого підвищення ефективності системи управління державними фінансами зумовлена необхідністю постійного розвитку, оновлення та реагування на зовнішнє та внутрішнє середовище, що змінюється.

Фінансово-економічна криза виявила значні недоліки у фінансовобюджетній системі, що зумовило переосмислення ролі бюджетної системи у регулюванні економічних процесів та необхідність подальшого удосконалення системи управління державними фінансами.

При цьому систему управління державними фінансами слід розглядати у широкому розумінні, не обмежуючись питаннями ефективності використання бюджетних коштів, розвитку системи середньострокового бюджетного прогнозування, програмно-цільового методу. Розвиток зазначеної системи потребує не тільки удосконалення роботи центральних органів виконавчої влади, а і посилення діалогу та співробітництва Кабінету Міністрів України з Верховною Радою України, громадськістю та суб'єктами господарювання.

Важливе значення для розвитку зазначеної системи має поглиблення діалогу між державою та громадськістю шляхом спрощення доступу громадян до інформації з питань бюджету.

Комплексний підхід до питань розвитку системи управління державними фінансами потребує також посилення відповідальності держави перед бізнесом в рамках реалізації державної податкової політики у частині забезпечення своєчасного відшкодування податку на додану вартість.

Важливим кроком на шляху подальшого посилення прозорості бюджетних відносин є запровадження системи зовнішнього незалежного аудиту бюджетних доходів згідно з міжнародними стандартами.

При цьому у загальному контексті розгляду системи контролю за дотриманням бюджетного та фінансового законодавства слід опрацювати питання щодо оптимізації функцій контролюючих органів.

Одним з інструментів стимулювання господарської діяльності для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на зовнішньому і внутрішньому ринку є надання державної допомоги суб'єктам господарювання. Однак, відсутність ефективної системи моніторингу та контролю за наданням такої допомоги призводить не лише до створення нерівних умов для провадження підприємницької діяльності та спотворює ринкові відносини, а і знижує ефективність використання державних ресурсів та ефективність реалізації економічної політики в цілому. У зв'язку з цим необхідно створити дієву систему регулювання надання державної допомоги суб'єктам господарювання.

Зважаючи на те, що держава шляхом здійснення закупівель державними органами, підприємствами та організаціями істотно впливає на розвиток національної економіки, актуальним питанням розвитку системи управління державними фінансами є також розвиток та удосконалення системи державних закупівель, насамперед через приведення законодавства у цій сфері у відповідність з міжнародними стандартами.

Важливою складовою подальшої роботи є визначення переліку квазіфіскальних операцій та органів влади (управління), відповідальних за проведення оцінки можливого впливу таких операцій на показники бюджету

під час оцінки його дефіциту, що має здійснюватись шляхом постійного моніторингу державою показників заборгованості суб'єктів господарювання державного сектору економіки.

Посилення боротьби з корупцією у державному секторі дасть змогу забезпечити комплексність розгляду усіх складових системи управління державними фінансами.

Кабінетом Міністрів України проведено значну роботу, пов'язану з розвитком зазначеної системи. Разом з тим робота у цьому напрямі повинна бути посилена.

Визначення Президентом України євроінтеграційного вектору розвитку держави вимагає максимального врахування під час забезпечення розвитку системи управління державними фінансами законодавства Європейського Союзу. Водночас слід зауважити, що успіх такої роботи залежатиме від врахування специфіки фінансово-економічної системи України.

Цілями реформи є: підвищення якості послуг, що надаються за рахунок місцевих бюджетів; підвищення частки інвестиційних видатків на місцях.

Досягнення цілей на період реформи передбачає вирішення таких завдань: підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів і рівня фінансової забезпеченості делегованих повноважень; підвищення видаткової автономності місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів; упорядкування відносин місцевих бюджетів з центром (оптимізація розподілу видаткових повноважень, удосконалення порядку розподілу трансфертів); збільшення інвестиційних ресурсів місцевих бюджетів.

Підвищення доходів місцевих бюджетів передбачає: перерозподіл доходів між державним і місцевими бюджетами, а саме передання на місцевий рівень таких додаткових доходів: плата за ліцензії й сертифікати, державну реєстрацію; плата за використання природних ресурсів; плата за надані в оренду ставки, що перебувають у басейнах рік загальнодержавного значення; збільшення доходів, що не враховуються при розрахунках міжбюджетних

трансфертів, шляхом включення до їх списку: плати за землю в повному обсязі; адміністративних штрафів; плати за торговий патент на проведення деяких видів підприємницької діяльності.

Зміна правил і принципів надання міжбюджетних трансфертів на основі врегулювання порядку розрахунків міжбюджетних трансфертів (поліпшення методики розрахунків видатків на делеговані повноваження, організація збирання даних щодо вартості послуг у регіонах).

Підвищення ефективності витрати коштів на місцях передання на місцевий рівень видаткових повноважень, а саме: скасування секторних нормативів, що регламентують витрату коштів на місцях, і проведення пов'язаних реформ, у т. ч. щодо зміни принципів фінансування освіти, охорони здоров'я, дозволу місцевій владі оптимізувати мережу бюджетних установ та їх персонал; зміна законодавства з метою створення механізмів для об'єднання ресурсів місцевих бюджетів у рамках фінансовоорганізаційної кооперації на місцевому рівні; оптимізація поділу повноважень між різними рівнями органів влади; впровадження програмноцільового методу на місцевому рівні: затвердження документів для впровадження й застосування програмно-цільового методу на рівні місцевих бюджетів, запровадження програмної класифікації на місцевому рівні; інвентаризація державних цільових програм, що виконуються за рахунок місцевих бюджетів, і приведення їх у відповідність до наявних ресурсів; удосконалення систем моніторингу й оцінювання використання бюджетних коштів, забезпечення зовнішнього аудиту місцевих фінансів та проведення пов'язаних реформ щодо впровадження внутрішнього аудиту відповідно до міжнародних стандартів (INTOSAI); віднесення до делегованих видатків місцевих бюджетів видатків, розподіл яких не надає можливості фінансувати повноваження в потрібному обсязі, а саме видатків на: позашкільну освіту; центри соціальної реабілітації дітей-інвалідів, центри професійної реабілітації інвалідів; центри соціально-психологічної реабілітації дітей, соціальні гуртожитки; грошову компенсацію фізичним

особам, які надають соціальні послуги; зоопарки; підвищення прозорості формування й виконання місцевих бюджетів шляхом зміни періодичності публікації й розширення обсягу інформації про виконання місцевих бюджетів; впровадження середньострокового планування, що у свою чергу передбачає: закріплення в законодавстві норм, що визначають процедуру середньострокового планування; розроблення методології середньострокового бюджетного планування; запровадження програм розвитку регіонів на середньострокову перспективу.

Основними напрямками реформування місцевих бюджетів є:

- розширення доходної бази місцевих бюджетів шляхом перерозподілу доходів між державним та місцевими бюджетами, перегляду складу доходів I та II кошиків місцевих бюджетів, розширення переліку місцевих податків і зборів;
- компенсації втрат надходжень місцевих бюджетів, пов'язаних з наданням державою пільг по сплаті податків;
- стимулювання соціально-економічного розвитку територій шляхом збільшення інвестиційної складової місцевих бюджетів удосконалення порядку та умов надання субвенцій з Державного бюджету України місцевим бюджетам.
- формування стабільної нормативно-правової бази з врахуванням вищезазначених напрямків реформування системи міжбюджетних відносин.

3.2. Формування бюджетної політики в контексті європейської інтеграції

Забезпечення довгострокового економічного зростання та якісної структури перебудови економіки потребує мобілізації усіх напрямів державної економічної політики, зокрема і бюджетної. Зміна параметрів соціально-

економічної системи зумовлює постійне посилення вимог до формування та проведення ефективної бюджетної політики. Це пояснюється тим, що бюджетна політика є активним елементом системи державного регулювання, визначальним фактором управління економічними й соціальними процесами, їх розвитком. З її допомогою держава, розподіляючи і перерозподіляючи валовий внутрішній продукт, здійснює вплив на формування структури виробництва, результати господарювання, проведення соціальних перетворень.

Бюджетна політика є системою заходів і дій органів влади в галузі управління бюджетним процесом на основі концепції розвитку бюджетних відносин у складі загальної економічної політики, спрямованої на реалізацію поставлених завдань та цілей з економічного та соціального розвитку. Вона має сприяти державній підтримці зростання економіки та створенню умов для залучення інвестицій. Стратегічною метою бюджетної політики є забезпечення фінансової та соціальної стабільності в країні.

Проведення державної бюджетної політики забезпечується різними шляхами, серед яких потрібно вирізнити перегляд податкових ставок; зміну обсягу і структури державних видатків; зміну балансу між доходами і видатками бюджету, заміну джерел фінансування його дефіциту; встановлення граничних обсягів державного боргу, зміну його структури і джерел фінансування.

Бюджетна політика у сучасних умовах повинна бути спрямована на підвищення рівня життя населення, збільшення обсягу заробітної плати, сприяння цінній та валютно-курсовій стабільності. Проект державного бюджету повинен формуватися на показниках економічного і соціального розвитку країни, сприяти створенню умов для розвитку виробництва, стимулювання економічної й соціальної розбудови держави; реалізації виваженої боргової політики; надання послуг для задоволення суспільних потреб, виходячи з принципу забезпечення їх надання з урахуванням реальних

державних ресурсів; поступового підвищення соціальних стандартів; проведення реформування міжбюджетних відносин з метою забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку територій.

Важливим є посилення стимулятивної складової міжбюджетного регулювання шляхом забезпечення взаємозв'язку між коефіцієнтом вирівнювання та середнім індексом виконання розрахункових показників місцевих бюджетів, що враховують під час визначення обсягу міжбюджетних трансфертів, за останні три бюджетні періоди із забезпеченням стабільного обсягу фінансових ресурсів, що спрямовуються на цю мету; пріоритетне спрямування капітальних вкладень на фінансування об'єктів, які забезпечують приріст потужностей у наступному періоді; створення умов для ефективного функціонування підприємств житлово-комунальної галузі, шляхом залучення приватних інвестицій та гарантування інтересів територіальних громад і збереження комунального майна; спрямування коштів, отриманих від приватизації державного майна як джерела фінансування видатків розвитку для реалізації інвестиційних проектів; концентрація державної підтримки на здешевлення залучених для реалізації інноваційно-інвестиційних проектів у сільському господарстві кредитних ресурсів, які забезпечуватимуть досягнення світових стандартів продуктивності виробництва та якості сільськогосподарської продукції.

Доцільним є підвищення фінансової спроможності місцевого самоврядування, шляхом закріплення додаткових дохідних джерел; підвищення рівня зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні обсягів надходжень до місцевих бюджетів; інвестиційної складової частини місцевих бюджетів, зокрема, шляхом збільшення кількості джерел надходження до бюджету розвитку; удосконалення системи надання та використання субвенцій на реалізацію цільових інвестиційних проектів соціально-економічного розвитку; удосконалення механізмів розрахунку видатків, що враховують під час визначення обсягу міжбюджетних

трансфертів, зокрема шляхом наукової обґрунтованості розрахунків нормативів бюджетної забезпеченості та коригувальних коефіцієнтів до них, а також застосування з цією метою галузевих стандартів надання суспільних послуг; використання фінансових важелів подолання диспропорцій соціально-економічного розвитку територій; розроблення програм розвитку регіонів на середньострокову перспективу на основі науково обґрунтованих пріоритетів регіонального розвитку.

Ефективність бюджетної політики потрібно оцінювати на основі двох критеріїв: по-перше, фіскальної ефективності бюджетної політики, по-друге, її соціально-економічної ефективності. Запорукою успіху місцевої бюджетної політики є її прозорість, відкритість і зрозумілість як для представницьких органів влади, так і для населення відповідної території, її публічна підтримка. Реалізація ефективної бюджетної політики у сфері місцевих фінансів повинна відігравати значну роль у процесі регулювання економічного розвитку регіонів. Хронічна нестача фінансових ресурсів у органів місцевого самоврядування та нестабільність їх дохідних джерел стали проблемою загальнодержавної ваги. Як наслідок, на місцях не вирішують найболючіші життєві проблеми людей, занепадають сільське господарство, соціально-культурна сфера, освіта, охорона здоров'я.

З метою підвищення рівня бюджетної збалансованості важливим є упорядкування та оптимізація кількості бюджетних програм, зокрема шляхом розроблення головними розпорядниками бюджетних коштів середньострокового прогнозу видатків за бюджетними програмами на основі визначених пріоритетних завдань діяльності та результативних показників, яких необхідно досягти у перспективному періоді; забезпечення системного підвищення мінімальної заробітної плати, посадового окладу працівникам першого розряду Єдиної тарифної сітки, прожиткового мінімуму; надання соціальної допомоги; пільг та компенсацій за професійною ознакою

відповідним категоріям громадян; збільшення допомоги після народження дитини.

Положення Програми економічних реформ передбачає формування основних напрямів бюджетної політики, орієнтованих на:

забезпечення соціально-економічного розвитку України; забезпечення зростання рівня життя громадян та виконання заходів з подолання та запобігання бідності; збереження та прискорення людського розвитку, шляхом підвищення ефективності та забезпечення стабільності соціального захисту, поліпшення якості і доступності медичної допомоги та освіти; детінізацію економіки і доходів громадян, що забезпечить збільшення надходжень до бюджетів та фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування без посилення фіскального навантаження та з дотриманням принципу справедливості під час надання суспільних послуг; створення сприятливих умов для бізнесу шляхом зниження адміністративних бар'єрів для його розвитку, модернізації податкової системи; модернізацію інфраструктури та базових галузей економіки (зокрема енергетичної, вугільної, нафтогазової галузей, сільського господарства, житловокомунального господарства, транспортного комплексу, оборонної промисловості), а також перехід від системи надання дотацій до системи самоокупності виробництва.

Від виваженого вибору напрямів розвитку бюджетної політики значною мірою залежить загальний соціально-економічний розвиток держави. Бюджетна політика повинна реалізовуватися і формуватися на наукових засадах, відповідати національним інтересам і соціально-економічній стратегії держави. Науковий підхід до розроблення бюджетної політики, знання і вивчення чинників, що визначають бюджетну політику, передбачають її

відповідність закономірностям суспільного розвитку, постійне врахування теоретичних положень і висновків бюджетної теорії.

Порушення цієї важливої вимоги призводить до великих втрат в економіці.

Сьогодні під час формування бюджетної політики в сфері доходів необхідно враховувати економічне становище в Україні, завдання національної економіки: стимулювання динамічного розвитку економіки, структурну перебудову економіки, зменшення інфляції, стимулювання розвитку самозайнятості, підвищення добробуту населення. Кінцевою метою формування доходної частини Державного бюджету має бути пошук паритету між інтересами підприємництва та державними інтересами. Це означає, що бюджетна політика доходів не повинна бути тягарем для підприємництва та стримувати його економічний розвиток.

Реалізація бюджетної політики у сфері підтримки регіонального економічного зростання здійснюватиметься шляхом:

підтримки стійкого економічного розвитку регіонів з урахуванням збалансування загальнодержавних і регіональних інтересів; концентрації державної підтримки розвитку регіонів у державному фонді регіонального розвитку; збільшення питомої ваги місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України шляхом удосконалення міжбюджетних відносин та підвищення самодостатності місцевих бюджетів, що передбачає, зокрема: здійснення розрахунку видатків, що враховують під час визначення міжбюджетних трансфертів, на підставі державних соціальних стандартів та нормативів; проведення інвентаризації нормативно-правових актів, що регламентують застосування галузевих нормативів під час здійснення видатків місцевих бюджетів, та відміну обов'язкового застосування таких нормативів; вивчення можливостей розширення надходжень до бюджету розвитку; удосконалення методологічної нормативної бази програмно-цільового

методу в бюджетному процесі на місцевому рівні, застосування такого методу під час складання та виконання місцевих бюджетів у пілотних регіонах; впровадження програм розвитку регіонів на середньострокову перспективу;

проведення заходів, передбачених угодами щодо регіонального розвитку областей, укладених між Кабінетом Міністрів України та відповідними радами; внесення змін до актів законодавства щодо забезпечення фінансово-організаційної кооперації на місцевому рівні; бюджетної децентралізації, насамперед передачі місцевим бюджетам видатків державного бюджету за окремими бюджетними програмами у сфері освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, дорожнього господарства та енергоефективності, заходи з реалізації яких мають забезпечувати органи місцевого самоврядування, з одночасним виділенням державою коштів для забезпечення таких видатків; удосконалення механізму визначення і розподілу субвенцій на виконання інвестиційних програм (проектів) через встановлення критеріїв їх розподілу на підставі формалізованих параметрів, запровадження стандартних процедур конкурсного відбору інвестиційних програм (проектів), реалізацію органами місцевого самоврядування права розподілу таких субвенцій за об'єктами.

Життєво важливою справою є забезпечення випереджального розвитку соціальних інститутів (освіти, медицини, культури) та відповідного зростання соціальних інвестицій, безпосередньо спрямованих на розвиток людини. З метою реалізації соціально-економічних пріоритетів розвитку країни необхідно якісно підвищити рівень функціонування бюджетної системи. Для розроблення і реалізації збалансованого бюджетного регулювання пріоритетні напрямки бюджетної політики повинні визначатися, виходячи з циклічності

економічного розвитку, стану державних фінансів та запасу стійкості бюджетної системи.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Розвиток суспільства та стратегічні прагнення України до рівноправного партнерства у європейському співтоваристві зумовлюють посилення уваги до обґрунтованості та ефективності бюджетної політики у системі державного регулювання економіки. Побудова та здійснення такої політики має відповідати як тактичним завданням, так і довгостроковим перспективам соціально-економічного розвитку країни. Динамічність змін економічної кон'юнктури обумовлює необхідність формування виваженої та адаптивної державної бюджетної політики, що сприятиме забезпеченню умов для відновлення економічного зростання та соціальної стабільності у суспільстві.

Теоретичне осмислення сутності бюджетної політики, принципів її формування та реалізації – одне з найважливіших завдань сучасної економічної науки. Як у методологічному, так і в науково-практичному плані залишаються недостатньо досліджені питання, зумовлені розумінням інституційних змін у бюджетному просторі, що відбуваються внаслідок фінансово-економічних трансформації, а також застосуванням нових підходів, які б забезпечили якісний рівень формування та реалізації бюджетної політики. На даний час важливим завданням є здійснення комплексного дослідження економічної сутності бюджетної політики соціально-економічного розвитку країни на основі інституційного підходу, посилення бюджетного впливу на розвиток суспільства на основі системного вдосконалення бюджетного законодавства.

Забезпечення цілеспрямованого впливу на темпи та якість економічного зростання потребує формування відповідної системи бюджетного регулювання, спрямованої на управління результатами на основі використання сукупності механізмів бюджетної підтримки, удосконалення інституційного забезпечення фінансово-економічних перетворень. Вагомим напрямом посилення ступеня взаємоузгодженості бюджетної політики та

стратегії соціально-економічного розвитку країни стало застосування у бюджетному процесі програмно-цільового методу планування видатків бюджету та запровадження моделі бюджету розвитку на державному та місцевому рівнях.

Вагомого значення набувають питання розробки теоретико-методологічних положень щодо: оцінки ефективності інституційного середовища формування та реалізації бюджетної стратегії; формування дохідної частини бюджету як складової фінансово-економічного регулювання; планування бюджетних видатків у системі соціально-економічного розвитку країни; використання дефіциту бюджету у системі фінансово-економічних відносин; управління державним боргом; оцінки ефективності планування та виконання місцевих бюджетів; удосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин та визначення напрямів зміцнення фінансового забезпечення місцевого самоврядування; обґрунтування домінант бюджетної архітекtonіки в умовах переходу до інноваційної моделі розвитку економіки; середньострокового бюджетного прогнозування та планування як механізму реалізації бюджетної політики та пріоритетів соціально-економічного розвитку суспільства; обґрунтування концепції бюджетної стратегії в умовах економічних перетворень; оцінки ризиків бюджетної системи з врахуванням індикаторів фінансово-бюджетної стабільності, стійкості та збалансованості бюджетної системи.

Бюджетна політика забезпечення та регулювання пріоритетів подальшого розвитку суспільства повинна враховувати необхідну переорієнтацію економіки на переважно ендогенні чинники економічного зростання. При цьому бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного й соціального розвитку країни. Упорядкування регулюючих цілей бюджетної політики дозволяє досягти відповідного збалансування процесу перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві, рівня задоволення

суспільних потреб. Показано, що цільова функція бюджетної політики є комплексною, вона поєднує як фіскальну, так і регулюючу складові. Необхідним є забезпечення перетворення бюджетного механізму в ефективний засіб реалізації соціально-економічної стратегії, підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів.

Удосконалення бюджетної політики передбачає використання системи відповідних показників запровадження оцінки її ефективності, що надасть можливість внесення необхідних інституційних змін у бюджетне середовище. Розвиток інституту бюджетної політики має відігравати провідну роль в ініціюванні змін у системі державних фінансів, тобто мати функцію системоутворюючої складової удосконалення бюджетної системи, бюджетного процесу та бюджетних відносин, він призначений для визначення концептуальних засад, стратегічних і тактичних цілей та завдань бюджетних перетворень відповідно до стратегії довгострокового соціально-економічного розвитку.

Необхідним є формування прагнення до дотримання у бюджетному процесі загальних принципів, які є нормою в розвинутих країнах, зокрема, чітко сформульовані цілі бюджетної політики, умови макроекономічного розвитку і його перспективи, основні очікувані фінансові ризики, удосконалення процедур, які стосуються розроблення й ухвалення основних напрямів бюджетної політики, що сприятиме формуванню бюджетної системи, яка достатньою мірою відповідатиме вимогам її адаптації до потреб розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєв І. В. Бюджетна система : навчальний посібник [Текст] / Алексєєв І. В., Ярошевич Н. Б., Чушак-Голобородько А. М. – К. : Хай – Тек Прес, 2007. – 376 с .
2. Базилевич В.Д. Посилення ролі фінансів у трансформаційній економіці // Фінанси України. – 2004. – №5. – с. 5–9.
3. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Державні фінанси. – К: Атіка, 2002. – 368 с.
4. Бак Н. А. Міжбюджетні відносини як складова бюджетного регулювання // Фінанси України. – 2002. – №5. – с.78–82.
5. Бланкарт Шарль. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки: Пер. з нім. – К.: Либідь, 2000. – 654 с.
6. Богма О. С. Розвиток інституціональної складової державного регулювання забезпечення бюджетної безпеки України : монографія ; Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2017. 367 с.
7. Бондарук Т. Г. Бюджетний менеджмент : Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. Київ : Август Трейд, 2016. 891 с.
8. Борисов А. Б. Большой энциклопедический словарь / А. Б. Борисов. – М. : Книжный мир, 2001. – 895 с.
9. Буковинський С.А. До питання про Бюджетний кодекс України // Фінанси України. – 2003. – №4. – С. 3 –13.
10. Булгакова С. О. Казначейська система виконання бюджету / [С. О. Булгакова, Н. В. Базанова, Л. В. Єрмошенко, Н. І. Сушко та ін.]. – К. : КДТЕУ, 2000. – 249 с.
11. Бюджетна політика держави [Текст]// Інвестгазета: нормативна база. – Київ. – 2010. – №27-28(745. – С. 22-31.
12. Бюджетна політика та бюджетне планування в умовах прогнозової невизначеності: регіональний рівень : наук.-метод. розробка / авт. кол. : А. Г. Ахламов, О. В. Голинська. - К. : НАДУ, 2010. - 44 с.

13. Бюджетна політика: прагматичні підходи до стратегічних рішень : Аврамченко К. В. та ін.; Ін-т суспіл.-екон. дослідж. Київ: СТ-ДРУК, 2016. 110 с.
14. Бюджетна система : уклад.: Андрейків Т. Я., Оліярник В. В. Львів : Вид-во Львів. торг.-екон. ун-ту, 2016. 287 с.
15. Бюджетна система [І. І. Кичко та ін.] ; Чернігів. нац. технол. ун-т. - 2-ге вид., перероб. і допов. Чернігів ; Ніжин : Лук'яненко В. В. : Орхідея, 2016. 256 с.
16. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI // Урядовий кур'єр. – 17 серпня 2010. – № 151.
17. Бюджетні установи: бухгалтерський облік, національні стандарти, оподаткування та звітність : Лемішовський В. І. та ін. ; Нац. ун-т "Львів. політехніка", Ін-т економіки і менеджменту, Аудит. фірма "Зах. аудит. група". Львів : Растр-7, 2016. 1023 с.
18. Василик О. Д. Бюджетна система України / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
19. Василик О.Д., Павлюк К.В. Державні фінанси України. – К: НІОС. – 2002. – 608 с.
20. Возняк Г.В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ : монографія ; НАН України, ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України". Львів : ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України", 2016. 519 с.
21. Волобуев В. Бюджетная политика США в 80–90-е годы // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – № 12. – С. 100–110.
22. Григорівська О. Бюджетна політика як інструмент державного регулювання економіки [Текст]// Конкуренція. Вісник

- Антимонопольного комітету України. – Київ. – 2011. – № 4 (43). – С. 29-33.
23. Грицюк Т. В. Бюджетное регулирование, макроэкономическая стабильность и экономический рост / Т. В. Грицюк // Финансы и кредит. – 2003. – 13 (127). – С. 14 – 26.
24. Дем'янишин В. Теоретичні засади бюджетної політики // Світ фінансів. – 2007. – Вип. 1(10). – С. 19–34.
25. Державна фінансова політика та прогнозування доходів бюджету / [М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко, Т. І. Єфименко та ін.]. – К. : НДФІ, 2004. – 712 с.
26. Державне бюджетування в Україні: сутність та основні детермінанти : монографія / З. С. Варналій [та ін.] ; за ред. З. С. Варналія ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Знання України, 2016. 395 с.
27. Державні фінанси в транзитивній економіці / Карлін М.І., Горбач Л.М., Новосад Л.Я. та ін. За заг. ред. д.е.н., проф. Карліна М.І. – К.: Кондор, 2003. – 220 с.
28. Дзюблюк О. В. Неконвенційні заходи монетарної політики: досвід федеральної резервної системи США. *Журнал європейської економіки*. 2017. Т. 16, № 3. С. 357–381
29. Жибер Т.В. Бюджетна політика України / Т.В. Жибер // Фінанси України. – 2005. – №8. – С. 7–11.
30. Запатріна І. В. Бюджетна політика стимулювання економічного зростання та механізми її реалізації / І. В. Запатріна, Т. Б. Лебеда // Фінанси України. – 2006. – № 4 (125). – С. 38 – 45.
31. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання / І. В. Запатріна. – К. : Ін-т соц.-екон. стратегій, 2007. – 528 с.
32. Засади формування бюджетної політики держави : наук. монографія /

- М. М. Єрмошенко, С. А. Єрохін, І. О. Плужніков, Л. М. Бабич, А. М. Соколовська, Ю. В. Чередниченко ; за наук. ред. д.е.н., проф. М. М. Єрмошенка. – К. : НАУ, 2003. – 284 с.
- 33.Зінченко М. А. Фінансові потоки місцевих бюджетів України: теорія та практика управління: монографія ; Одес. нац. екон. ун-т. - Одеса : Кримполіграфпапір, 2016. 258 с.
- 34.Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації: Сіденко В. Р., Скрипниченко В. Р., Пономаренко В. С., Чугунов І. Я. та ін.; за ред. В.Р.Сіденка. Київ: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2017. 648 с.
- 35.Карлін М.І. Фінанси зарубіжних країн. – К.: Кондор, 2004. – 384 с.
- 36.Кириленко О. П. Бюджетні видатки на розвиток інфраструктури держави / О. П. Кириленко, Б. С. Малиняк // Фінанси України. – 2008. – № 7. – С. 3-17.
- 37.Кирильчук Є. І. Бюджетна політика України: сучасні реалії та світова фінансова криза / Є. І. Кирильчук; Волин. нац. ун-т ім. Л. Українки. – Луцьк : Вежа, 2009. – 33 с.
- 38.Ковальова Т. М. Бюджет и бюджетная политика в Российской Федерации / Т. М. Ковальова, С. В. Барулин. – 2-е изд. – М. : Кнорус, 2006. – 208 с.
- 39.Кодацький В. П. Доходи і витрати Державного бюджету України в сучасних умовах // Економіка. Фінанси. Право. – № 3/2008. – С. 16–17.
- 40.Коляда Т. А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика : монографія ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь : Ун-т ДФС України, 2016. 395 с.
- 41.Комягин Д. Л. Словарь бюджетных терминов / Д. Л. Комягин // Право и экономика. – 1997. – № 23–24. – С. 43–46.

42. Крикун Т.І. Державні видатки у системі бюджетного регулювання / Т.І. Крикун // матеріали наук.-практ. конф. [«Інноваційні процеси у фінансово-кредитній сфері»], (Київ, 14–15 квітня 2011 р.) – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. – С. 199–200.
43. Куценко Т. Ф. Бюджетно-податкова політика : навч.-метод. посіб. для самоств. вивч. дисц. / Т. Ф. Куценко. – К. : КНЕУ, 2002. – 256 с.
44. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : [моногр.] / Л. В. Лисяк. – К. : ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.
45. Лисяк Л.В. Бюджетна складова соціально-економічного розвитку / Л.В. Лисяк // Фінансово-бюджетна політика в контексті соціально-економічного розвитку регіонів : тези міжнар. наук.-практ. конф.; Дніпропетровськ, 10–20 берез. 2009 р. ; у 2-х т. – Т. 1. – Дніпропетровськ : ДДФА, 2009. – С. 120.
46. Лисяк Л.В. Вплив бюджетної політики держави на економічні і соціальні процеси / Л.В. Лисяк // Вісник Дніпропетр. держ. фін. акад. – 2007. – № 1 (17). – С. 32–37.
47. Луніна І.О. Державні фінанси України у перехідний період. – Харків: Форт, 2000. – 296 с.
48. Лютий І.О., Демиденко Л.М., Субботович Ю.Л. Бюджетна політика і стабільність соціально-економічного розвитку України / І.О. Лютий, Л.М. Демиденко, Ю.Л. Субботович // Фінанси України. – 2006. – № 10. – С. 3–12.
49. Львовчкін С.В. Фінансовий механізм макроекономічного регулювання // Фінанси України. – 2000. – №12. – С. 25–33.
50. Макогон В. Д. Бюджетна політика в умовах посилення
свроінтеграційних процесів. *Бізнес-Інформ*. 2017. № 11. С. 323–327

- 51.Макогон В. Д. Бюджетна стратегія інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки. *Бізнес-Інформ*. 2017. № 9. С. 58–62.
- 52.Макогон В. Д. Бюджетна стратегія соціально-економічного розвитку країни. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2017. № 1(90). С.74–82.
- 53.Макогон В. Д. Бюджетне прогнозування як інструмент державного регулювання економічних процесів. *Бізнес-Інформ*. 2017. № 10. – С. 314–318.
- 54.Мацюра С. І. Бюджетна політика органів місцевого самоврядування [Текст] : автореферат дис... канд. екон. наук. – Київ : ДННУ"Академія фінансового управління", 2012. – 20 с.
- 55.Методологія управління бюджетними програмами : С. Д. Бушуєв та ін. ; за ред. С. Д. Бушуєва, С. В. Цюцюри ; Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури. Київ : КНУБА, 2016. 195 с.
- 56.Міжнародний досвід сереньострокового бюджетного планування:
уроки для України [Текст] / Financial and econ. analysis office in the VRU (FEAO) ; [підгот. М. Стадник ; за заг. ред. В. М. Мазярчука]. [Київ] : Лопатіна О. О. [вид.], трав. 2017. 31 с.
- 57.Міжнародний досвід формування основних напрямів бюджетної політики [Текст] / Financial and econ. analysis office in the VRU (FEAO) ; [підгот.: Д. Серебрянська, М. Стадник ; за заг. ред. В. М. Мазярчука]. [Київ] : Лопатіна О. О. [вид.], трав. 2017. 27 с.
- 58.Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник : у 3 томах / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устинко, С. І. Юрій ; за заг. ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005. – Т. 1. – 616 с.

- 59.Мялковський А. І. Антикризове управління державними фінансами: питання стратегії та ефективних рішень / А.І. Мялковський // Фінанси України. – № 12. – 2012. – С. 7–23.
- 60.Мялковський А. І., Чугунов І. Я. Бюджетна політика як складова соціально-економічного розвитку країни / А. І. Мялковський, І.Я. Чугунов // Вісник КНТЕУ. – 2010. –№ 5. – С. 5–15.
- 61.Онищенко С. В. Бюджетна безпека України: сутність, загрози та шляхи забезпечення. Монографія. Київ : Знання України, 2017. 403 с.
- 62.Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Доступний з <http://www.me.gov.ua/>
- 63.Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua.
- 64.Пантелєєв В. П. Бюджетна система : Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. 377 с.
- 65.Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : монографія. – Донецьк : Юго-Восток, ЛТД, 2005. – 642 с.
- 66.Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755–VI // Голос України. – 2010. – № 229.
- 67.Полозенко Д.В. Державний бюджет України і його грошове наповнення // Фінанси України. – 2004. – №3. – С. 19–26.
- 68.Проект Постанови про основні напрями бюджетної політики на 2016 рік: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54761
- 69.Проект Постанови про основні напрями бюджетної політики на 2017 рік: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59706
- 70.Проект Постанови про основні напрями бюджетної політики на 2018-2020 роки: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62047
- 71.Рибак С. Бюджетна стратегія: українські реалії та зарубіжний досвід // Економіка України. – 2011. – № 8. – С. 40–45.

72. Розвиток бюджетної децентралізації в Україні : наук. доп. Луніна І. О. та ін. ; за ред. д-ра екон. наук І. О. Луніної ; НАН України, ДУ "Ін-т економіки та прогнозування НАН України". Київ : [б. в.], 2016. 69 с.
73. Ряскова М.В. Бюджетная политика как инструмент государственного регулирования. – М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2002. – 145 с.
74. Селищев А. С. Макроэкономика / А. С. Селищев ; под ред. А. С. Леусского. – СПб. : Питер, 2001. – 440 с.
75. Словник сучасної економічної теорії Макміллана / За ред. Д. Пірса ; пер. з англ. – К. : АртЕК, 2000. – 640 с.
76. Станкус Т. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів : Швейцар.-укр. проект "Підтримка децентралізації в Україні" DESPRO, Swiss resource Centre and consultancies for development Skat. Харків : Фактор, 2017. 126 с.
77. Тарасюк М. В., Малярчук О. В. Сучасний стан реалізації інноваційної політики України та її фінансове забезпечення. *Економіка та держава*. 2017. № 1. С.19–24.
78. Титарчук І. М. Бюджетний менеджмент : Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ : Компринт, 2016. 331 с.
79. Токарева Т.А. Бюджетное регулирование – основа бюджетного планирования. – К., 1988. – 80 с.
80. Токарева К. О. Структура бюджета: фінансово-правовий аналіз : монографія ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. 183 с.
81. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями : монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін ; за наук. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2002. – 387 с.

82. Финансово-кредитный энциклопедический словарь ; кол. авт. под общ. ред. А. Г. Грязновой. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 1168 с.
83. Финансы / Под ред. А.М.Ковалевой. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 384 с.
84. Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. – М. : Дело, 1997. – 549 с.
85. Формування і функціонування бюджетної системи України : монографія / [С. О. Булгакова, О. Т. Колодій, Л. В. Єрмошенко та ін.] ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К. : Книга, 2003. – 344 с.
86. Чугунов І. Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання / І. Я. Чугунов. – К. : НДФІ, 2005. – 259 с.
87. Чугунов І. Я. Фінансово-економічне прогнозування і планування / І. Я. Чугунов, Т. Г. Затонацька, А. В. Ставицький. – К. : ПоліграфКонсалтинг, 2007. – 312 с.
88. Чугунов І. Я., Зварич О. В. Доходи бюджету як складова системи бюджетного регулювання / І. Я. Чугунов, О. В. Зварич // Наукові праці НДФІ. – 2007. – Вип. 1 (38). – С. 3–13.
89. Чугунов І.Я. Бюджетна система в інституційному середовищі суспільства / І.Я. Чугунов, Л.В. Лисяк // Фінанси України. – 2009. – №11. – С.3–11.
90. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку // К.: НІОС, 2003. – 488 с.
91. Чугунов І.Я., Козарезенко Л.В. Державне фінансове регулювання розвитку людського потенціалу. Вісник КНТЕУ. 2017. № 3. С. 116– 132.
92. Юрій С. Бюджет, бюджетна доктрина та бюджетна політика держави: сучасна парадигма, іманентний детермізм, реалії і перспективи [Текст]// Світ фінансів. – Тернопіль. – 2010. – № 4. – С. 7-27.

93. Ярошенко Ф.О. Реформування бюджетної системи України на інноваційних засадах: монографія / колектив авторів [заг. редакція Ф.О. Ярошенка]. – К.: Міністерство фінансів України, 2010. – 544 с.
94. Mcgee W. R. The Philosophy of Taxation and Public Finance / W. R. Mcgee. – Springer Verlag, 2003. 394 p.
95. Muzellec R. Finances Publiques / R. Muzellec ; Sirey, Coll. Integral Concours. 14eme ed. 2006. 714 p.
96. Tanzi V., Scmiknecht L. Public Finances and Economic Growth in European Countries. Fostering Economic Growth in Europe. Conference volume of the 31st Economics Conference of the Oestereichische Nationalbank. Vienna, 2003. P. 178–196.
97. Terrien G., Reynaud P., Reynaud Y. Finances publiques categories A et B. Edition 2009 cours, entrainement: Foucher, Coll. Concours Fonction publique, 2008. 384 p.
98. Кругман П. Р. The return of Depression Economics : пер. с англ. Москва: Эксмо, 2009. 336 p.
99. Winston C. Evans, Jack Matzer, Kay Cecil Spearman, David W. Tees. Accounting as a Management Tool. LGFM. Book 2. Bratislava, 2000. 104 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Динаміка показників Зведеного бюджету України, млн.грн.

	<i>Доходи</i>			<i>Видатки</i>			<i>Кредитування</i>		
	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР' 1993)	у % до ВВП (СНР' 2008)	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР' 1993)	у % до ВВП (СНР' 2008)	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР' 1993)	у % до ВВП (СНР' 2008)
2002	61 954,3	27,44	26,46	60 318,9	26,71	25,76	х	х	х
2003	75 285,8	28,16	27,14	75 792,5	28,35	27,33	х	х	х
2004	91 529,4	26,52	25,60	101 415,5	29,39	28,36	1 122,9	0,33	0,31
2005	134 183,2	30,40	29,34	141 698,8	32,10	30,98	290,7	0,07	0,06
2006	171 811,5	31,57	30,41	175 284,3	32,21	31,02	227,9	0,04	0,04
2007	219 936,5	30,52	29,28	226 054,4	31,36	30,10	1 583,9	0,22	0,21
2008	297 893,0	31,42	30,07	309 203,7	32,61	31,21	2 813,8	0,30	0,28
2009	272 967,0	29,89	28,82	307 399,4	33,66	32,46	2 825,8	0,31	0,30
2010	314 506,3	29,05	28,07	377 842,8	34,90	33,72	1 348,4	0,12	0,12
2011	398 553,6	30,61	29,54	416 853,6	32,01	30,90	4 757,9	0,37	0,35
2012	445 525,3	31,57	30,53	492 454,7	34,90	33,75	3 856,3	0,27	0,26
2013	442 788,7	30,43	29,08	505 843,8	34,77	33,22	535,2	0,04	0,04
2014	456 067,3	-	28,74	523 125,7	-	32,96	4972,1	-	0,31
2015	652 031,0	-	32,79	679 871,4	-	34,19	3057,8	-	0,15
2016	782859,5	-	32,85	835832,1	-	35,07	1841,3	-	0,08
2017	1 016 969,5	-	34,09	1 056 973,1	-	35,43	2 122,2	-	0,08
2018	1 184 290,8	33,26	1 250 189,5	35,11	1 893,0	0,05	1 184 290,8	33,26	1 250 189,5
2019	1 289 849,2	32,42	1 372 350,6	34,50	4 762,7	0,12	1 289 849,2	32,42	1 372 350,6
2020	1 376 673,8	32,82	1 595 395,9	38,04	5 736,8	0,14	1 376 673,8	32,82	1 595 395,9

Таблиця Б.1 Динаміка показників Державного бюджету У

	<i>Доходи</i>			<i>Видатки</i>			за період з початку року, млн. грн.
	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР' 1993)	у % до ВВП (СНР' 2008)	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР' 1993)	у % до ВВП (СНР' 2008)	
2001	39 726,5	19,46	18,81	40 407,1	19,79	19,13	х
2002	45 467,6	20,14	19,42	44 348,2	19,64	18,94	х
2003	55 076,9	20,60	19,86	56 120,0	20,99	20,23	х
2004	70 337,8	20,38	19,67	79 471,5	23,03	22,23	1 082
2005	105 330,2	23,86	23,03	112 975,9	25,59	24,70	299,
2006	133 521,7	24,54	23,63	137 108,0	25,20	24,27	190,
2007	165 939,2	23,02	22,09	174 254,3	24,18	23,20	1 527
2008	231 722,9	24,44	23,39	241 490,1	25,47	24,37	2 734
2009	209 700,3	22,96	22,14	242 437,2	26,54	25,60	2 780
2010	240 615,2	22,23	21,47	303 588,7	28,04	27,09	1 292
2011	314 616,9	24,16	23,32	333 459,5	25,61	24,72	4 715
2012	346 054,0	24,52	23,72	395 681,5	28,04	27,12	3 817
2013	339 226,9	23,32	22,28	403 456,1	27,73	26,50	477,
2014	357 084,2	-	22,50	430 217,8	-	27,11	4 919
2015	534 694,8	-	26,89	576 911,4	-	29,01	2 950
2016	616 283,2	-	25,86	684 883,7	-	28,74	1 661
2017	793 441,9	-	26,60	839453,0	-	28,14	1 870
2018	928 114,9	-	26,07	985 851,8	-	27,69	1 514
2019	998 344,9	-	25,09	1 075 122,1	-	27,02	4 216
2020	1 076 027,0	-	25,66	1 288 121,3	-	30,71	5 516

Динаміка показників місцевих бюджетів, млн.грн.

	<i>Доходи</i>			<i>Видатки</i>			за період з початку року, млн. грн.
	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР`1993)	у % до ВВП (СНР`2008)	за період з початку року, млн. грн.	у % до ВВП (СНР`1993)	у % до ВВП (СНР`2008)	
2001	24 972,7	12,23	11,83	24 885,4	12,19	11,78	х
2002	28 247,4	12,51	12,06	27 731,4	12,28	11,84	х
2003	34 306,5	12,83	12,37	33 770,1	12,63	12,18	х
2004	39 604,2	11,48	11,08	40 356,6	11,69	11,29	40,1
2005	53 677,3	12,16	11,74	53 547,2	12,13	11,71	-9,2
2006	75 895,2	13,95	13,43	75 781,6	13,93	13,41	37,7
2007	107 050,5	14,85	14,25	104 853,2	14,55	13,96	56,1
2008	137 455,3	14,50	13,87	138 998,8	14,66	14,03	79,0
2009	134 559,4	14,73	14,21	136 254,9	14,92	14,39	45,5
2010	159 397,1	14,72	14,22	159 760,2	14,76	14,26	56,4
2011	181 530,4	13,94	13,45	180 987,8	13,90	13,41	42,9
2012	225 273,5	15,96	15,44	222 575,3	15,77	15,25	38,6
2013	221 019,4	15,19	14,52	219 845,3	15,11	14,44	57,7
2014	231 702,0	-	14,60	225 626,8	-	14,22	52,8
2015	294 460,2	-	14,81	280 084,0	-	14,08	106,9
2016	366 143,1	-	15,36	350512,2	-	14,71	179,8
2017	502 098,3	-	16,83	496 090,7	-	16,63	251,2

2018	562 421,8	-	15,80	570 583,7	-	16,02	378,8
2019	560 531,3	-	14,09	566 255,6	-	14,23	546,2
2020	471 481,9	-	11,24	478 109,6	-	11,40	220,2